

Van onze correspondent ter plaatse 1946: 't Ongemoderniseerde Superexotische Zwitserland

Hubert Decler
(1Lat Gr 1958)

MIYU OKUMA, ONS JAPANS BUURMEISJE HIER INDERTIJD, HAD, TER gelegenheid van de halve-eeuwse herdenking van de wapenstilstand (1995), op de Internationale School als specifiek project de opdracht gekregen iemand op te zoeken die nog de Tweede Wereldoorlog had meegemaakt, en diens herinneringen via een interview te noteren. Ik was de ideale kandidaat. We kenden elkaar bovendien reeds geruime tijd, vermits ze, tijdens elk bezoek van haar moeder 'Momo,' bij mij kwam tekenen. Momo zelf was ergens blijven haperen in haar schilderkunst, maar Miyu erfde het talent en bracht het tot een gans ander niveau. Ze tekende letterlijk gedurende elk vrij moment. Ik bezit nog immer een portret van de Japanse haiku-dichter Matsuo Bashō, door haar in een paar seconden nagetekend naar een reproductie in een kunsttijdschrift (afbeelding 1). Eerder tekende ze ook zichzelf en haar moeder op wandeling (afbeelding 2)—ze was toen zeven jaar oud—en die heb ik op een reproductie van een Italiaans schilderij overgebracht dat het "Hemelse Jerusalem" voorstelt, maar eigenlijk een improvisatie is naar de gecombineerde architecturale creaties in Venezia en Firenze.

"Tweede wereldoorlog? Wel, ..." begon ik ...

In 1944 was ons land bezet door de Duitsers. We woonden op 10 minuten van het strand dat echter voor ons afgesloten was met barricades en prikkeldraad, voor het geval dat de invasie hier zou plaatsgrijpen i.p.v. in Normandië. Gedurende 4 jaar konden we één stukje zee zien in de verte, vanuit één afgebakende straat.

Ik was vier jaar oud. Zekere dag, rond elf uur 's nachts, werd ik wakker met een hevige dorst, waarschijnlijk na het eten van een gezouten 'totje.' Ik stond op, wandelde naar de woonkamer voor een glas water. Toen ik daar zo plotseling verscheen stakte het opgewonden gesprek tussen de familieleden, in het midden van een zin; want niemand wist hoe mij de aanwezigheid, aldaar uit te leggen van die vreemdeling, een Schotse piloot. Nog geen drie seconden later verbrak mijn grootmoeder de stilte en fluisterde: "Hij zal niets zeggen. Aan niemand. Ik neem de verantwoordelijkheid," en zo stelde ze mij voor aan "Uncle Bill"—alsof deze zopas was aangekomen. Vanaf die dag werd ik telkens gewekt rond elf uur, toen Nonkel Bill voor een paar uur uit zijn schuilkelder naar boven kwam. Hij had een kleine van precies mijn leeftijd; ik werd, in zijn verbeelding, diens plaatsvervanger. Elke dag zat ik op de knie van vader-in-absentia Bill en hij vertelde mij lange verhalen waarvan ik geen snars begreep, maar die ik toch beaamde en waarbij ik steeds maar 'ja'-knikte.

De remedie welke mijn grootmoeder ogenblikkelijk bedacht was eenvoudig en meteen buitengewoon spitsvondig. Ze leende de Mechelse Schaper van haar zuster en herdoopte deze tot mijn hond was. Ik mocht aan niemand een woord lossen over Bill, ... behalve aan mijn schapershond Loex. Die mocht alles weten, door mij in zijn oor gefluisterd als er niemand in de omgeving was. Ik vertelde hem zeker uren over Nonkel Bill. Hij werd mijn dichtste en meest vertrouwde vriend.

Mijn vader—zo vernam ik veel later—was in die tijd lid van het Geheime Leger. Telkens een geallieerd vliegtuig werd neergeschoten en de piloot erin slaagde veilig te landen met zijn parachute, werd hij door de lokale Weerstand opgespoord, weggeritst, gedurende de volgende dagen van 't ene huis naar 't andere tot aan de kust gesmokkeld, dan verder tot aan Duinkerke of Calais; vanwaar hij overstak naar Engeland, meestal per vissersboot. Ons huis vormde een der vele tijdelijke doortochtverblijven. Het ging zo een geruime tijd door, tot de dag van de ramp: toen de helft van de lijst met de leden van 't Geheime Leger in de handen van de vijand belandde. Elke doortocht was op slag verbroken. Wie thans een Engelse, Canadese of Amerikaanse piloot ondergedoken had, zat er mee opgeschept; niet voor slechts drie dagen of zo, maar voor de verdere duur van de oorlog. Alle voedsel was reeds gerationeerd, zoveel (of eerder: zo weinig) per volwassene. En voor wie op heterdaad betrapt werd een vreemde piloot te huisvesten was het trieste gevolg dat de ganse familie afgevoerd werd naar Buchenwald, het concentratiekamp genaamd naar een aangrenzend beukenbos.

Een paar woorden moet ik wel wijden aan de vreemde manier van communicatie die zich ontwikkelde onder ons. Mijn vader sprak vloeiend Ostëns dialect, verstaanbaar Nederlands, vloeiend Frans, vloeiend Duits, maar geen woord Engels—de enige voertaal van onze piloot. Maar dank zij een ongelooflijk toeval waren beiden president van de lokale Esperanto club.² Nadat de piloot het nieuws beluisterde op de BBC ("en de Duitse storing zender"), vertaalde hij het Engels in Esperanto, mijn vader Esperanto naar Vlaams; en in de omgekeerde zin als er vragen waren.³ De tafel was bedekt met landkaarten, waar met blauw en rood potlood de vooruitgang, en later, de gestadige achteruitgang van de Duitse legers werd gemarkeerd.

Onze stad werd tenslotte bevrijd door twee legermachten: een Canadees en een Schots regiment. Mijn vader spurtte naar huis toen het nieuws hem bereikte: "Bill, ik weet waar je kameraden momenteel geloggeerd zijn," en hij bracht Bill erheen op zijn fiets ('t Was den Athenee, als ik me niet vergis). We zagen hem niet voor twee dagen. Zijn collega's hadden hem sinds anderhalf jaar dood gewaand, neergeschoten in zijn "Vuurspuwende" Spitfire, en hij moest in geuren en kleuren vertellen hoe het hem vergaan was. De derde dag—en alle daarop volgende dagen—kwam hij telkens met twintig vrienden op bezoek, telkens andere, elk de armen volgeladen met leger-rantsoenen en etenswaren allerhande. Behalve degene op kop die een radio torste, groter dan de grootste die we ooit hadden gezien. Bill wees iedereen op mijn grootmoeder en noemde haar een heilige. Ze had elke dag zijn schijtemmer geledigd, hem 3 keer per dag eten gebracht, voordat zij zelf aten, enzo voort. Thans was het de beurt aan 'Alle dagen feest'.⁴

Toen vertrok Bill. Na zijn aankomst te Aberdeen volgde een brief in gebrekkig Frans. Daarna, voor een paar jaar, kwam er nog een eindejaar kaartje. Dan niets meer. Een episode was voorbij.

MAAR ER WACHTTE MIJ EEN VERRASSING, EN GEEN KLEINTJE. Zwitserland wilde een geste doen, in verband met haar 'neutraliteit.' De Zwitserse regering was voor een deel pro-Duits gezind, gedurende de oorlog, maar de bevolking bleef haar traditie van gastvrijheid getrouw, voornamelijk wat betreft het kindervelzijn der naburige landen. Het was reeds in 1944 begonnen om kinderen van de bezette gebieden uit te nodigen voor 3 maand vakantie, om ondervoeding en vertraagde groei tegen te gaan—programma's die doorliepen tot in 1949. En zo was er onze groep. We waren allemaal jongens van de kuststreek, officieel tussen 9 en 14 jaar, maar er zaten heel wat jongere tussen (o.a. de allerjongste, ikzelf, nauwelijks 6) en een paar veel oudere, van minstens 16 of 17. Ik heb die Zwitserse uitnodiging immer beschouwd als een compensatie voor die families die meer dan een jaar honger leden omdat ze in 't geheim (en met hun eigen leven als inzet) een extra cliënt—een vreemdeling die we kenden (Ostëns) "van oar noch van plumen"—herbergden en in leven hielden. Misschien waar, misschien niet.

De trein die ons naar het Franstalige Zwitserland voerde moest nog met kolen gestookt zijn, want we kwamen door een tunnel en aan de andere kant aangekomen bekeken we elkaar en waren we allen koolzwart; precies zoals in tekenverhalen van dien tijd.

Het was een ex-sanatorium dat ons herbergde, geen individuele 'Homes'. Ik, als de allerjongste, werd in het begin verdomd getergd door de oudere kinderen die me o.a. bedreigden met het eten van walgalgijde dingen. Zekere dag slaagde ik er in me te ontdoen van de touwen waarmee ik alweer vastgebonden was aan een houten schutzel van een naburige stal, en te ontsnappen. Dit werd natuurlijk op hun gelach onthaald: "Laat hem maar lopen, we halen hem in, in geen tijd." Maar ik richtte mijn wegloperij naar de dichtstbij staande dennenboom en klom naar boven, hoger en hoger, zeker tot op een vierde verdieping. Na een tijdje zagen mijn opjagers zich genoodzaakt de achtervolging te staken: de takken konden mij, licht als een veertje, wel dragen, maar braken onder hun gewicht. Terug op de begane grond smeekten ze mij naar beneden te komen, dan weer bedreigden ze mij met wat

hen inviel. Tot de gong ging voor het avondmaal. Nu waren de rollen omgekeerd. Zij vreesden wat er hen beslist boven het hoofd hing. Ik bleef waar ik was, van alle bezorgdheid bevrijd. Ik luisterde naar de zacht ruisende zang van de wind in de pijnbomen—een klagend geluid dat ik nooit zou vergeten.⁵

De directeur merkte natuurlijk ogenblikkelijk dat er een plaats niet bezet was. Hij gebod de twee oudsten even navraag te doen, en hem daarna te vervolgen. Buiten riep hij me aan bij mijn naam, heel kalm en vriendelijk. "Je viens, je viens Monsieur," antwoordde ik (zoveel Frans had ik al geleerd) en kwam naar beneden. Hij legde zijn hand op mijn schouder, leidde mij naar mijn plaats aan tafel, ging nog eens tergend traag rond de eetplaats en bekeek de paar deugnieten één voor één die zich plots zo fel concentreerden op hun bord. Daarna verzocht hij de twee oudere gasten voortaan een oogje in 't zeil te houden, in verband met 'le petit.'

En ik ontdekte de truc. Terwijl voor ieder dezelfde hoeveelheid van elk maal werd opgediend was het immer te veel voor een kleine als ik, maar te weinig voor types als mijn twee 'officiële' beschermers. Ik vouwde dus een ferme snede zuurdesembrood in een serviette, glee die over de vloer naar een van hen ("Psst, Richard!"), elk op zijn beurt. En beschermen deden ze mij. Niemand die nog iets probeerde zonder dat hij bij de reviers van zijn vest van de grond getild werd, met een serieuze bedreiging van Richard. Meer was er niet nodig. Ik werd op slag volop lid van de gemeenschap. En 't voornaamste: ik had niemand verraden.

Ik vond zelfs een eetspeltje uit dat bijna elkeen me vadeed. Tijdens het ontbijt nam ik een stuk brood, niet groter dan 4 x 4 cm, laadde dit met een volledige krol boter, gevolgd door een volle theelepelfonfituur, en toonde fier aan iedereen dat ik de prins was van ... (niet Oosten-rijk, niet Frank-rijk, maar Kort-rijk, en in één hap naar binnen. Ze proestten het uit.

Een exotisch ding voor ons was de melkbediening. Een koeherder kwam aan huis met zijn kudde en melkte daadwerkelijk voor de deur. Eenmaal mocht ik 'helpen melken'. Waarschijnlijk deed ik iets zeer verkeerd, want de koe in kwestie zwaaide haar staart vlak in mijn gezicht en veroorzaakte een pijn als was ik door een metalen kabel geraakt.

Ik mocht zelfs mee op de trektochten die op zijn minst een week duurden, ver weg van de begane wegen. 's Avonds kwamen we aan bij een Alpenhütte, waar herders vers brood, kaas, melk hadden klaargezet voor heel die bende. Voor de nacht had elk een ruwe deken waar men zich in rolde. Ik staarde lang en grondig naar de sterrenhemel, vanop een bergtop—zo iets had ik nooit meegemaakt. We staken wilde rivieren over zonder brug, van rots tot rots springend; en hielden stil bij

iii. 2

iii. 1

In Memoriam

Bij het ter perse gaan van deze editie van *Den Athenee* vernemen we het overlijden op 24 augustus in Kathmandu (Nepal) van Hubert Decler. Decler werd 81 en kon op de valreep – spijs zijn zware slepende ziekte – nog een laatste bijdrage aan onze vaste rubriek 'Van onze man in Kathmandu' leveren. Zijn overlijden haalde ook de Vlaamse pers omwille van zijn mentorschap, medebepalend voor het verdere carrièreverloop van zanger Arno. Daarbij komt nog zijn gerenommeerde autoriteit in de leer van het Tibetaans boeddhisme (sinds 1980 woonde hij in Kathmandu) en zijn internationaal gewaardeerde leermeesterschap in deze religie.

We zullen Hubert Decler blijven herinneren als een zeer trouwe medewerker aan dit ledenblad. Door de diversiteit van de onderwerpen in zijn rubriek, liet hij elke keer opnieuw een

bronnen en murmelende beekjes, allemaal drinkbaar. We ontmoetten gemzen in het wild; zagen hoe nabij het dorp het water werd afgeleid via uitgekerfde bomen, drie-vier stammen naeen. Het ene Zen meesterwerk na het andere.

DE TERUGKEER NAAR BELGIË WAS EEN ANTI-CLIMAX, EERDER AAN de flauwe kant. Natuurlijk was het weerzien met de familie ontroerend en ik vertelde over alles; ze hadden enkel interesse voor het weer en wat voor dingen ze daar aten. Ik ging voor het eerst naar de Lagere School waar de leraar mijn Zwitsers Frans ("Moi, je ...") 'verbeterde' ("Zje ..."), maar beslist nooit Frans had gesproken, in een Frans *environnement*. De enigen die dat wel kenden waren mijn ouders, maar gezien ze Molières taal thuis enkel gebruikten om aan elkaar iets mee te delen dat ik niet mocht horen, verzweeg ik mijn nieuwe taalkennis, in Zwitserland opgedaan. Een eerste dag. Een tweede dag. De derde dag zei mijn vader aan mijn moeder iets van: "On pourrait aller au cinéma ce soir, mais ne dis rien au petit," waarop ik inging met een "Non, moi aussi je veux aller au cinéma!" Geen geluk—ze schakelden over naar 't Duits, daarna.

Mijn deed het best van heel haar klas; niemand kwam op met zo'n sterk verhaal als dat van de ondergedoken Schotse piloot die sprak in een onbestaande taal. Het ganse verhaal zou beslist in de vergeetheuk zijn geraakt, zo mijn echtgenote een paar maand geleden niet op twee artikelen was gebotst van Dr Shelsea Sambells, een Canadese historica die zich specialiseert op de geschiedenis van het kind gedurende de oorlogsjaren, en daarover doceert aan de universiteit van Huddersfield.⁶ Die essays handelen precies over de 3 maand doorgebracht in Zwitserland, door 160.000 Franse en Belgische kinderen! Ik contacteerde haar onmiddellijk. En hoewel ze reeds tien jaar deze zaken bestudeerde, ondermeer met studiereizen naar en archiefwerk in Zwitserland, was ik de eerste, en zo ver de enige ooggetuige die haar ooit gecontacteerd had. Een 'zoom' interview volgde.

"Ik zou alle overlevenden wensen te interviewen," besloot ze, "volgend jaar krijg ik er beslist financiële steun voor (funding)." "Als het niet reeds te laat is," schreef ik haar terug ...⁷

Hubert Decler (KAI, 1958, 1LatGr)

EINDNOTEN

- 1/ Gedroogde wijting. Roland Desnerck, *Oostends Woordenboek*, (1972) 2006: 462b, onder "totte 1".
- 2/ Weigenen onder ons herinneren zich nog het Esperanto, die poging tot het creëren van een wereldtaal die aan elk mondeling misverstand een einde zou maken. We hadden thuis een Nederlands-Esperanto Woordenboek, nog opgesteld in samenwerking met de stichter, Dr. Ludwik Zamenhof (1859-1917). Mijn vriend Philip Pierce, deelnemer aan een Esperanto wereldcongres te Seoul, toonde mij een Koreaans tijdschrift, gewijd aan poëzie in het Esperanto.
- 3/ De Duiters hadden alle radio's opgeëist. Maar een Nederlands familielid hield voor de oorlog een radioherstellingszaak open en verkocht stiekem alle minimodellen aan vrienden en kennissen. Het onze zat verborgen in de schouw en kon slechts geregeld worden na het verwijderen van een baksteen, onder het behangpapier.
- 4/ Titel van een bundel kortverhalen van de Nederlandse auteur Remco Campert.
- 5/ En dat ik, jaren later, zou herkennen in de bassen boven Kyirong, Zuid-Tibet.
- 6/ Die twee essays zijn getiteld "Saving Foreign Children from 'Moral Decay': Switzerland's Homes during the 2nd World War" en "Convenient & Conditional Humanism: Evacuating French and French-Jewish Children during the 2nd World War." Nog een viertal verdere titels zijn te vinden onder haar naam.
- 7/ Verwees naar zijn fatale ziekte.

ander facet van zijn 'bewogen' levensloop ontdekken. Wat gemeenzaam 'de dingen van het leven' worden genoemd, wist hij immer gedetailleerd, gevat en sluitend te verwoorden. Met zijn heengaan komt daar nu voorbarig een einde aan. Maar zijn 'circle of life' achtte hij daarom – trouw aan zijn levensfilosofie – alsnog zeker niet doorbroken.

Het is evident dat we hem in een volgende uitgave uitgebreid hulde zullen brengen. Namens de redactie en het Bestuur werden de blijken van deelneming overgemaakt aan zijn Indiase weduwe. We buigen diep voor zijn nagedachtenis.

Respect, Hubert!
De redactie